

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

مرعشیان مازندران و روابط سیاسی و اجتماعی و اقتصادی آنها با تیموریان

استاد راهنما:

دکتر قربانعلی کناررودی

استاد مشاور:

دکتر عباس پناهی

نگارش:

حلیمه سیفی

تابستان ۱۳۹۰

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A.»
گرایش : تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان :

مرعشیان مازندران و روابط سیاسی ، اجتماعی و اقتصادی آنها با تیموریان

نگارش :

حلیمه سیفی

تابستان ۱۳۹۰

۱- دکتر قربانعلی کنارودی

۲. دکتر عباس پناهی

۳. دکتر علی محمد طرفداری

۴- دکتر احمد اشرفی

هیات داوران:

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت رساله پایان نامه

اینجانب حلیه سینی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته / دکتری حرفه ای / دکتری تخصصی در رشته آموزش و پرورش گروه آموزشی گروه تربیتی از پایان نامه خود تحت عنوان "بررسی میزان نگرانی مربوط به سبک زندگی و اوقات فراغت کودکان با تمرکز بر حرفه دبیران"
و درجه لیسانس دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

- ۱) این پایان نامه رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه/رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با این جانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی حلیه سینی
امضاء و تاریخ ۱۳۹۰/۸/۲۸

سپاسگزاری

در این مجال بر خود واجب می‌دانم از زحمات اساتید ارجمند و دوستان بزرگوارم که در تنظیم این رساله مرا یاری داده‌اند تقدیر و تشکر نمایم.

بدین منظور از آقای دکتر قربانعلی کنارودی استاد راهنما که در این راه از راهنمایی‌های دلسوزانه و حکیمانه ایشان برخوردار گشتم تشکر نموده و سلامتی و طول عمر ایشان را از خداوند منان مسئلت می‌نمایم.

همین‌طور از آقای دکتر عباس پناهی که امر مشاوره این رساله را برعهده گرفتند و با دلسوزی و محبت بنده را یاری کرده‌اند برای ایشان آرزوی توفیق و بهروزی دارم.

هم‌چنین از آقای دکتر محمدعلی علیزاده مدیر محترم گروه تاریخ و آقای دکتر محمدنبی سلیم که افتخار شاگردی در محضرشان را به این بنده عطا کرده‌اند سپاسگزاری می‌نمایم.

تقدیم به

تقدیم به روح پاک پدر بزرگوار و مادر دلسوزم،

همسر فداکار و دختران دلبندم

و معلمان و اساتیدی که آغاز اندیشه و دانش و پایان معرفت‌اند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
فصل اول: کلیات	
۶	۱-۱. بیان مسأله
۶	۲-۱. اهمیت تحقیق
۷	۳-۱. پیشینه تحقیق
۹	۴-۱. سوالات
۱۰	۵-۱. فرضیات
۱۰	۶-۱. اهداف تحقیق
۱۰	۷-۱. روش کار
۱۱	۸-۱. بررسی منابع
فصل دوم: جغرافیای تاریخی مازندران	
۲۴	۱-۲. جغرافیای تاریخی مازندران
۲۴	۲-۲. پتسخوارگر
۲۷	۳-۲. تبرستان
۲۸	۴-۲. مازندران
۳۰	۵-۲. برخی شهرهای مهم منطقه تبرستان
۳۰	۶-۲. آمل
۳۱	۷-۲. بابل
۳۲	۸-۲. ساری
۳۳	۹-۲. نتیجه
فصل سوم: اوضاع سیاسی مازندران قبل از روی کار آمدن مرعشیان	
۳۶	۱-۳. بخش اول:

۳۶ ۱-۳ (الف) خاندانهای حاکم بر مازندران تا روزگار مرعشیان
۳۷ ۱-۳ ۲. خاندان گشنسب شاهی
۳۸ ۱-۳ ۳. سلسلهٔ زرمهر
۳۸ ۱-۳ ۴. سلسلهٔ قاروندی یا سوخرائیان
۳۹ ۱-۳ ۵. سلسلهٔ گیل گاوباره
۴۰ ۱-۳ ۶. دابویهیان
۴۰ ۱-۳ ۷. پادوسبانیان
۴۱ ۱-۳ ۸. باوندیان
۴۲ ۱-۳ ۹. دودمان کیائیان جلالی
۴۳ ۱-۳ ۱۰. دودمان کیائیان چلاوی (چلابی)
۴۳ ۱-۳ (ب) اوضاع سیاسی
۴۷ ۲-۳ بخش دوم:
۴۷ ۱-۲-۳ (الف) اوضاع اجتماعی-اقتصادی مازندران در آستانهٔ قیام مرعشیان
۵۱ ۲-۲-۳ (ب) وضع مذهبی مازندران تا زمان مرعشیان
۵۲ ۲-۳ ۳. خلفای راشدین
۵۳ ۲-۳ ۴. امویان
۵۳ ۲-۳ ۵. عباسیان
۵۶ ۳-۳ نتیجه

فصل چهارم: حکومت سادات هزارجریبی و روابط آنها با مرعشیان

۵۹ ۱-۴ بخش اول:
۵۹ ۱-۴ ۱. جنبش سادات هزارجریب
۶۰ ۱-۴ ۲. اوضاع سیاسی و اجتماعی هزارجریب در عصر حکومت سادات مرعشی مازندران
۶۱ ۱-۴ ۳. فرمانروایی میرعمادالدین و دودمان او در هزارجریب
۶۲ ۱-۴ ۴. میرعمادالدین هزارجریبی و نسب نامه او
۶۲ ۱-۴ ۵. قیام روستاییان هزارجریب به رهبری میرعمادالدین در قرن هشتم هجری
۶۵ ۱-۴ ۶. محمود و لاش و جنگ ناخواستهٔ او با میرعمادالدین
۶۷ ۱-۴ ۷. امیر تیمور گورکانی و میرعمادالدین هزارجریبی
۶۸ ۱-۴ ۸. وفات، طریقه و اولاد سیدعمادالدین هزارجریبی
۶۹ ۲-۴ بخش دوم:
۶۹ ۱-۲-۴ تاریخ ملک عزالدین سیدحسن پسر سیدعمادالدین هزارجریبی و روابط او با تیمور و شاهرخ
۷۰ ۲-۲-۴ ۲. واپسین امیران سادات هزارجریب
۷۰ ۲-۲-۴ ۳. سیدرضی‌الدین بن عزالدین

۷۱ ۴-۲-۴. سیدتاج الدین و برادرش پسران سیدجبریل
۷۱ ۴-۲-۵. ابوالقاسم بابر در قلعه میرعماد
۷۲ ۴-۳. نتیجه
فصل پنجم: قیام مرعشیان در مازندران	
۷۵ ۵-۱. اصل و نسب سیدقوام‌الدین
۷۶ ۵-۲. زمینه مذهبی و فرهنگی سیدقوام
۷۸ ۵-۳. مناسبات میان میرقوام‌الدین و سرداران
۸۱ ۵-۴. تأثیر جنبش سرداران خراسان بر جنبش مرعشیان مازندران
۸۲ ۵-۵. چگونگی اتحاد کیاافراسیاب چلاوی با میرقوام‌الدین مرعشی
۸۶ ۵-۶. کشته شدن افراسیاب در جنگ جلالک مار پرچین آمل به دست مرعشیان (۷۶۰ ق)
۸۹ ۵-۷. تأسیس دولت صوفیان دولت مرعشی در مازندران
۸۹ ۵-۸. منشور عقاید دینی و سیاسی - اجتماعی و اقتصادی سیدقوام‌الدین
۹۱ ۵-۹. گسترش قلمرو مرعشیان در مازندران
۹۳ ۵-۱۰. نبرد مرعشیان با کیاجالیلان ساری
۹۴ ۵-۱۱. جنگ دوم مرعشیان با جلالیلان ساری (تسخیر قلعه نوچی)
۹۵ ۵-۱۲. تسخیر ساری به دست مرعشیان
۹۶ ۵-۱۳. فرجام کار جلالیلان
۹۷ ۵-۱۴. روابط مرعشیان با سادات کارکیا (آل کیا) گیلان
۱۰۳ ۵-۱۵. تسخیر قلاع سوادکوه و فیروزکوه
۱۰۷ ۵-۱۶. تسخیر منطقه رستمدر
۱۰۸ ۵-۱۷. جنگ کجور
۱۰۹ ۵-۱۸. فتح قلاع نور و لاریجان و دیگر قلاع نواحی اطراف آن
۱۱۰ ۵-۱۹. نفوذ مرعشیان در قزوین
۱۱۱ ۵-۲۰. چگونگی وفات میرقوام‌الدین مرعشی
۱۱۲ ۵-۲۱. فرزندان و جانشینان میرقوام‌الدین بر عاقبت کارشان
۱۱۴ ۵-۲۲. نتیجه
فصل ششم: مرحله دوم حکومت مرعشی (از بازماندگان سیدقوام تا یورش تیمور ۷۹۵-۷۸۱ ق)	
۱۰۶ ۶-۱. مرحله دوم حکومت مرعشی
۱۰۶ ۶-۱-۱. بخش اول: جنگ مرعشیان با تیمور، علل و انگیزه‌ها
۱۱۶ ۶-۱-۲. انگیزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی یورش تیمور به مازندران
۱۱۸ ۶-۱-۳. تسخیر نواحی استرآباد توسط تیمور
۱۲۱ ۶-۱-۴. لشکرکشی امیر تیمور به گرگان و مازندران

۱۲۴ ۵- ۱-۶. عکس‌العمل سادات در برابر یورش تیمور
۱۲۵ ۶- ۱-۶. تسخیر قلعه ماهانه سر
۱۲۶ ۲-۶. بخش دوم: شکست مرعشیان و پذیرفتن سیادت و برتری تیموریان
۱۲۶ ۱-۲-۶. نبرد مرعشیان با امیر تیمور در صحرای قراطغان
۱۲۸ ۲-۲-۶. رویارویی امیر تیمور و سید کمال‌الدین مازندرانی
۱۳۱ ۳-۲-۶. گنجینه‌های سادات در ماهانه سر
۱۳۲ ۴-۲-۶. تبعید سادات مرعشی به ماوراءالنهر
۱۳۴ ۵-۲-۶. حکومت سرداران تیمور در مازندران
۱۳۹ ۳-۶. نتیجه

فصل هفتم: مرحله سوم حکومت سادات مرعشی (۹۰۶-۸۰۷ ق) و بازگشت سادات به حکومت مازندران

۱۴۱ ۱-۷. بخش اول: اوضاع سیاسی
۱۴۱ ۱- ۱-۷. مرگ تیمور و بازگشت سادات به حکومت مازندران
۱۴۲ ۲- ۱-۷. سیدعلی پسر کمال‌الدین فرمانروای ساری و مازندران (۸۱۲-۸۰۹ هـ.ق)
۱۴۴ ۳- ۱-۷. پدیده دشمنی میان برادرزاده و عمو
۱۴۵ ۴- ۱-۷. نبرد سروکلا (جنگ بین سادات)
۱۴۵ ۵- ۱-۷. سیدمرتضی پسر میرکمال‌الدین (۸۱۳-۸۱۲ هـ.)
۱۴۶ ۶- ۱-۷. سیدعلی پسر کمال‌الدین (۸۲۱-۸۱۳ هـ.)
۱۴۸ ۷- ۱-۷. سیدعلی پسر میرقوام‌الدین بزرگ
۱۴۹ ۸- ۱-۷. مرگ سیدعلی
۱۵۰ ۹- ۱-۷. سیدمرتضی (۸۴۷-۸۲۱ هـ.)
۱۵۰ ۱۰- ۱-۷. اسکندر روزافزون (جنگ میان نصیرالدین و سیدمرتضی پسر سیدعلی حاکم ساری)
۱۵۲ ۱۱- ۱-۷. جنگ سوم نصیرالدین با سیدمرتضی حاکم ساری و مازندران در لپور
۱۵۳ ۱۲- ۱-۷. جنگ سیدنصیرالدین و سیدعلی آملی با سیدمرتضی حاکم ساری (نبرد وازیه مال)
۱۵۵ ۱۳- ۱-۷. مخالفت ملک کیومرث و ملاقات با سیدمحمد گیلانی
۱۵۷ ۱۴- ۱-۷. سیدشمس‌الدین محمد (۸۵۶-۸۳۷)
۱۵۷ ۱۵- ۱-۷. سیدکمال‌الدین
۱۶۰ ۱۶- ۱-۷. جنگ مرزناک
۱۶۳ ۱۷- ۱-۷. ابوالقاسم بابر
۱۶۴ ۱۸- ۱-۷. سیدعبدالکریم اول (۸۶۴-۸۵۶ هـ.)
۱۶۴ ۱۹- ۱-۷. سیدشمس‌الدین و آمل
۱۶۴ ۲۰- ۱-۷. بابر و سیدعبدالکریم
۱۶۵ ۲۱- ۱-۷. حکومت سیداسدالله بن سیدحسن بن سیدرضی‌الدین سیدقوام در آمل

۱۶۶ سیدعبدالله اول (۸۶۵-۸۷۲) ۲۲- ۱-۷
۱۶۷ سیدزین العابدین (۸۷۲-۸۸۰) ۲۳- ۱-۷
۱۶۸ ۲-۷ بخش دوم: اوضاع اجتماعی و اقتصادی مازندران در عصر مرعشیان
۱۷۱ ۳-۷ نتیجه
فصل هشتم: نتیجه گیری	
۱۷۳ ۱-۸ نتیجه گیری
منابع و مأخذ	
۱۷۸ فهرست منابع
پیوست ها	
..... نمودارها	
۱۸۷ پ-۱. شجره نامه سلسله ی سادات مرعشی مازندران
۱۸۸ پ-۲. نسب نامه ی میربزرگ
۱۸۹ پ-۳. فهرست نام فرمانروایان مرعشی مازندران
..... نقشه	
۱۹۰ پ-۱. نقشه
..... تصاویر	
۱۹۱ پ-۱
۱۹۲ پ-۲
۱۹۳ پ-۳
۱۹۴ پ-۴
۱۹۵ پ-۵
۱۹۶ چکیده انگلیسی

چکیده

مرعشیان از جمله حکومت‌های محلی سده هشتم هجری است که پس از قیام رهبر این جنبش، با استقبال مردمی مواجه شدند و حکومتی منسجم و بر پایه اعتقادات شیعی به وجود آوردند. رهبری این قیام با سیدقوام‌الدین مرعشی بود که تعالیم او آمیخته‌ای از اصول نبوی، فقه شیعه دوازده امامی و آیین فتوت بود. در آستانه تأسیس دولت مرعشیان در مازندران که شرایط خاص و اوضاع درهم ریخته منطقه شکل‌گیری چنین نهضتی را پذیرا بود، سه خاندان مهم آل باوند، کیائیان جلالی، کیائیان چلاوی بر مازندران حکومت می‌کردند، زمانی که افراسیاب چلاوی از سوی مخالفان خود در آستانه سقوط قرار گرفت، دست ارادت و توبه به سوی سیدقوام دراز کرد.

از این واقعه به بعد مازندرانی‌ها اطاعت سیدقوام را گردن نهادند، این اتفاقات راه رسیدن سیدقوام به فرمانروایی را آسان کرد، او بعد از کسب پیروزی اداره این منطقه را به فرزندان خویش واگذار کرد و به این ترتیب سیدکمال‌الدین زمام امور را به دست گرفت و به تدریج نفوذ سیاسی خود را در مازندران گسترش داد. این روند ادامه داشت تا این که با حمله تیمور به مازندران مواجه شدند. مرعشیان نتوانستند تیمور را از حمله به مازندران بازدارند و به هر حال به دنبال نبردی سخت تسلیم وی شدند. بی‌تردید حملات بی‌امان تیمور و سرانجام مال‌اندوزی برخی حکمرانان این سلسله باعث دور شدن مردم از آنان و در نهایت فروپاشی مرعشیان شد. پس از مرگ تیمور و در زمان شاهرخ برای مدتی سادات مرعشی مجدداً در مازندران حکم راندند، اما نتوانستند حکومت نیرومند بر پا دارند.

این پژوهش بر آن است تا نحوه شکل‌گیری حکومت مرعشیان در مازندران و روابط آنان با تیموریان را با تکیه بر اسناد و منابع تاریخی و تجزیه و تحلیل آن‌ها، مورد بررسی قرار دهد.

کلید واژه

مازندران، مرعشیان، سادات، روابط سیاسی، تیموریان، حکومت محلی، کیائیان.

شناخت و بررسی تاریخ بومی و محلی از موضوعات مهم و قابل بحث در تاریخ می‌باشد، پژوهش‌های علمی در مورد تاریخ و فرهنگ محلی نقش به‌سزایی در شناخت تاریخ هر ملتی دارد، یکی از نقاط مهم و معروف ایران سرزمین مازندران (تبرستان) است، که به‌عنوان یکی از ایالات شمالی فلات ایران همواره از جهات مختلف نقش مهمی در تاریخ و تمدن این مرز و بوم داشته است.

در قرن‌های نخستین اسلامی، شمال ایران و بخصوص منطقه تبرستان مأمن و پناهگاه علویان و شیعیان شد، این منطقه هم سادات عراق و دیگر بلاد را در خود پذیرفت و با داشتن گرایش ضد اموی و عباسی، زمینه قدرت‌یابی و نفوذ ایشان در بین مردم و تبلیغ دین اسلام و مذهب تشیع را فراهم نمود.

تشکیل حکومت‌های مختلف علوی و شیعی در منطقه شمال ایران و حوادث و اتفاقات منحصر به فرد این منطقه سبب شد تا تاریخ این منطقه از ایران به صورت ویژه و خاص مورد توجه و نقل مورخین قرار گیرد.

در این پژوهش به بررسی علل آغاز نهضت مرعشیان مازندران که در نیمه قرن هشتم هجری با تشکیل حکومت سادات مرعشی به تبلیغ و ترویج مذهب تشیع در سرزمین مازندران پرداختند، عملکرد و برخورد سادات موردنظر با دوست و دشمن خود، هم‌چنین ترویج و تبلیغ مذهب اثنی عشری به پیروی از دولت و علمای سربداران خراسان که موجب قدرتمند شدن و گرایش بیشتر مردم منطقه به این دولت شد. به صورتی که نفوذ و اعتبار بیش از حد این سادات در منطقه و گرایش بسیار زیاد به ایشان، دشمنی‌ها و مشکلات بسیاری را از ناحیه حکام محلی، علما اهل تسنن که ترس از قدرت یافتن شیعیان را داشتند به دنبال داشت.

هم‌چنین با بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی ایشان به تأثیرات عملکرد سیاسی و اجتماعی مذهبی ایشان بین مردم منطقه و حکام محلی و خصوصاً روابط آن‌ها با تیموریان پرداخته می‌شود.

در ابتدا سعی شده است از وجه تسمیه مازندران و نام‌های قدیمی آن و حکومت‌های محلی قدرتمند که در این منطقه وجود داشتند، از قدیمی‌ترین ایام تا روزگار مرعشیان، هم‌چنین اوضاع سیاسی، اجتماعی و مذهبی در آستانه قیام مرعشیان و زمینه‌هایی که منجر به تشکیل قیام و حکومت مرعشیان می‌شود و ارتباط آنان با سربداران خراسان و کمک به سادات کارکیا در به قدرت رسیدن آن‌ها در گیلان مورد بررسی واقع شود که دوره اول حکومت مرعشیان را شامل می‌شود.

دوره دوم حکومت مرعشیان مصادف با ظهور تیمور و جنگ با تیموریان است (۷۹۵ هـ.ق)، در این بخش روابط این دو با یکدیگر در امور مختلف مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد، دوره سوم بازگشت مرعشیان به مازندران به دنبال ضعف و سقوط حکومت تیموری است، اما فقدان رهبری و عدم وحدت سیاسی در بین سادات موجب جذب آن‌ها به حکومت صفوی و محو از قدرت سیاسی گردید.

آن چه در مورد حکومت مرعشیان اهمیت دارد، مسئله چگونگی ارتباط مرعشیان با سریداران خراسان است، در واقع مرعشیان آرمان‌های سریداران خراسان را در مازندران تبلیغ می‌کردند و مردم را علیه ظلم و ستم موجود در جامعه، بسیج می‌کردند و سپس به بسط توسعه تعالیم خود از راه سیاسی و نظامی می‌پرداختند.

در این رهگذر تمام سرزمین‌ها و نواحی اطراف خطه مازندران را تصرف کرده و از آن خود نمودند، تا آن جاکه قلمرو خود را از استرآباد تا قزوین گسترش دادند و به ندرت در مازندران اتفاق می‌افتاد که چنین حکومتی آن هم در مدت زمان اندک، قلمروشان را تا این همه توسعه بخشند.

در واقع آن چه، آن‌ها را پوشش داد و تحرک بخشید، گرویدن مردم به مسلک سادات مرعشی به جهت عدالت اجتماعی و قسط و برابری و برداشتن ظلم و ستم و آثار فسق و فجور حکام و امرا و خوانین بر مردم بود و در هر نقطه‌ای که مرعشیان فتح می‌نمودند، نخست مردم به آن‌ها گرایش پیدا می‌کردند و آن گاه امرا تسلیم می‌شدند، هم چنین یکرنگی و هماهنگی فرزندان سیدقوام‌الدین مرعشی زمینه‌ساز قوت و استحکام حکومت مرعشیان گردیده بود، اما زمانی نگذشت که به جهت کثرت لشکرکشی‌های پی در پی و جنگ‌های طولانی از یک سو، ثروت‌اندوزی بدون پرداختن به آبادانی و جلب رضایت مردم و هم‌چنین ستیزه‌های درونی برای بدست گیری و گسترش قلمرو حکومتی و یا تشویق امرا و سرداران محلی از امیر تیمور گورکانی برای حمله که حکومت و نواحی تحت اختیار آن‌ها توسط مرعشیان از کفشان بیرون رفته بود و بهانه تیمور در بعد مذهبی، زمینه‌ساز یورش تیمور به مازندران گردید.

بدین ترتیب حکومت مرعشیان همانند سایر حکومت‌های ایرانی گرفتار یورش امیر تیمور گردید و به دست او سقوط نمود، تیمور جهت جلوگیری از هر گونه طغیان و یا شورش علیه خود و حکام دست‌نشانده‌اش مرعشیان را به ماوراءالنهر انتقال داد. اگر چه بعد از مرگ تیمور، دوباره مرعشیان به مازندران برگشته و به

حکومت پرداختند، اما در این دوره از حکومت یکپارچه توأم با امنیت و آرامش خبری نبود، زیرا این اوضاع موجب دست‌اندازی افراد فرصت‌طلب بر جان و مال مردم شد، پس از آن که سادات از دشمن خارجی راحت شدند، متأسفانه در پی زندانی کردن یکدیگر به بدعتی تازه روی آوردند، نزاع بر سر آب و ملک موروثی در اثر نبود یک رهبر مقتدر دینی و فقدان وحدت سیاسی آنان را به چنان تفرقه‌ای دچار ساخت که چاره‌ای نماند جز آن که در سایه این یا آن حاکم قدرتمند از جمله صفویان قرار گیرند و محو شوند.

فصل اول

کلیات

۱-۱. بیان مسأله

حکومت مرعشیان مازندران در تشکیل یک جامعه جدید براساس الگوهای اسلامی شیعی موفق بوده است و این مهم دوره حکومت این خاندان را در زمره فصول حساس و جریان ساز تاریخ ایران جای می دهد. پژوهش حاضر تلاش دارد تا با برخورداری از منابع تاریخی موجود و تحلیل این منابع، به دوران اعتلای مرعشیان مازندران و ارتباط آن ها با دولت شیعی سربداران خراسان اشاره داشته و به نوع روابط آن ها با توده های مردم و چگونگی تأثیر این روابط در گسترش مذهب تشیع در منطقه بپردازد. از سوی دیگر تبیین چگونگی روابط میان حکام محلی آل باوند، کیائیان جلالی، کیائیان چلاوی و دولت شیعی آل کیای گیلان را با دولت سادات مرعشی و همچنین تحلیل تأثیرات و پیامدهای آشکار و نهان روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و مخاصمات میان فرمانروایان مرعشی و حاکمان تیموری از دیگر اهداف پژوهش حاضر به شمار می رود.

۱ ۲. اهمیت تحقیق

موضوع این پژوهش از آن جهت حائز اهمیت است که منطقه مازندران پس از گذراندن یک دوره ظلم و ستم حکام محلی، خاندانی را بر خود دید که علاوه بر زدودن ظلم و ستم، سیاستی بر مبنای عدالت، برچیدن تجمل گرایی و ساده زیستی را بنا نهادند و باعث گردیدند توده مردم منطقه فوج فوج به آن ها بپیوندند، ساداتی که حیات سیاسی آنان مصادف با هجوم تیمور و سپاهیانش به ایران و مازندران گردید که این خود شکل گیری روابط سیاه و سفید میان سادات مرعشی و تیموریان را اجتناب ناپذیر می کرد.

در باب پیشینه مطالعاتی و سوابق پژوهشی پیرامون موضوع مورد نظر باید گفت با این که تا به حال کتاب‌ها و مقالات متعددی دربارهٔ مرعشیان نوشته شده است، اما هیچ یک از آن‌ها به صورت موردی و خاص و به طور مفصل و تحلیلی به روابط سیاسی - اقتصادی موجود دربارهٔ مرعشیان و تیموریان اشاره‌ای نداشتند و تنها به برخی نکات دربارهٔ آن‌ها اشاره کردند، حتی محققان خارجی کلاً توجه خاصی به نهضت سادات مرعشی مازندران نکرده‌اند، یکی از آثار تحقیقی قبل از همه باید از اثر آیت‌الله نجفی مرعشی نام برد که به طور مختصر در زمینه شرح حال سیدظهیرالدین مرعشی مؤلف تاریخ تبرستان و اسلاف ایشان نوشته شده است، این اثر راجع به نسب مؤلف، آثار او و استفادهٔ مورخین دیگر از آثار وی و مقام خاندان و موقعیت وی و بزرگان خاندان او، ولادت، وفات و مشاغل نویسنده می‌باشد. این نوشته اطلاعات کمی راجع به نهضت مرعشیان ارائه می‌دهد.

از دیگر تحقیقاتی که مستقیماً نهضت مرعشیان را مورد بررسی قرار داده، مقاله درویشان مازندران، نوشتهٔ منوچهر ستوده است. این تحقیق هم متأسفانه چیزی جز رونویسی به زبان ساده از روی کتاب سیدظهیرالدین نیست، در این مقاله تحلیل زیادی به کار نرفته است و نهضت سیدقوام در ارتباط با نهضت‌های آن دوره و یا حتی تاریخ آن دوره مورد بحث قرار نمی‌گیرد.

یکی دیگر از آثار تحقیقاتی می‌توان از کتاب قیام مرعشیان تألیف یعقوب آژند نام برد، این اثر اولین بررسی جداگانه دربارهٔ قیام مرعشیان می‌باشد که فقط به دورهٔ اول حکومت سادات پرداخته شده و دارای زمینه‌های سیاسی - نظامی و فکری همزمان با عصر مرعشیان و بعد از آن با استفاده از کتاب تاریخ تبرستان و رویان و مازندران مرعشی می‌باشد. در این اثر دورهٔ دوم حکومت مرعشیان مورد بررسی قرار نگرفته و نتیجه‌گیری عمیق از دورهٔ مرعشیان به عمل نیامد.

از موارد دیگر می‌توان کتاب تاریخ تبرستان اردشیر برزگر را نام برد، در جلد دوم این اثر در زمینهٔ جغرافیای تاریخی تبرستان با توجه به کمبود منابع در آن دورهٔ زمانی، کار ارزشمندی انجام گرفته، او از نقل و قول‌های فاقد منبع اما شایع در دهان‌های مردم استفاده کرد و به طور خیلی مختصر به حکومت‌های محلی چلاویان و جلالیان و سادات مرعشی تا وفات میرقوام‌الدین پرداخته است.

اثر بعدی باید به کتاب تفحصی در تاریخ سربداران خراسان و مازندران تألیف محمدعلی شهرستانی اشاره کرد که در این اثر مؤلف بیشتر وقایع‌نگاری کرده و فعالیت‌های سادات مرعشی را به طور مجزا، بدون تحلیل و نتیجه‌گیری تا حدودی تشریح کرده است.

اما اثر دیگر تاریخ مازندران اسماعیل مهجوری می‌باشد، که نویسنده در جلد دوم کتاب خود به سادات هزارجریب بیشتر با استناد بر جزوه خطی حسین بنافتی و مرعشیان مازندران با شرح مبسوطی با استناد بر کتاب تاریخ تبرستان، رویان و مازندران ظهیرالدین مرعشی پرداخته است. در این کتاب هم از تحلیل و نتیجه‌گیری خبری نیست.

از دیگر آثار تحقیقی در ارتباط با موضوع پژوهش می‌توان به کتاب ظهور و سقوط مرعشیان تألیف مصطفی مجد اشاره کرد که بیشتر مطالعه و بررسی اوضاع سیاسی مردم مازندران در زمان مرعشیان هم‌چنین روابط سادات مرعشی با تیموریان با تکیه و استناد به منابع اصلی به صورت تحلیلی و گذرا مورد توجه این کتاب بوده است.

از مقالات می‌توان به کار ساسان طهماسبی تحت عنوان نقش سیاسی و اجتماعی سادات در دوره تیموری اشاره کرد. در این مقاله سعی شده به نقش سادات، امتیازات اقتصادی و مناصب آن‌ها و روابط پادشاهان تیموری با آن‌ها و مخصوصاً سادات غیروابسته و یا صاحب طریقت پرداخته شود. در این مقاله به سادات ارج و قرب زیادی در دستگاه تیموری داده شد، تا جایی که آن‌ها به مقام‌هایی مثل صدر، وزارت، قضاوت رسیدند و این موضوع را بسیار پررنگ جلوه می‌دهد و می‌توان گفت که طوری به مسئله سادات پرداخته شده است که گمان می‌شود اکثر سادات از خادمین و از نوکران و از همدستان تیموریان می‌باشند، در صورتی که بودند کسانی که دارای صاحب طریقت و غیروابسته و یار و یاور مظلومان بودند و مورد خشم تیموریان (مثل قاسم انوار تبریزی) قرار گرفتند.

از دیگر کارهای ساسان طهماسبی می‌توان به مقاله نقش دین در به قدرت رسیدن تیمور و سیاست خارجی وی اشاره کرد. در این مقاله نویسنده تلاش دارد دین را به عنوان یکی از عوامل مهم و کمک‌کننده تیمور برای رسیدن به قدرت معرفی کند که این پادشاه غازی چه در تصرف ماوراءالنهر و ایران و چه در تصرف دولت همسایه از دین به عنوان ابزاری برای رسیدن به اقتدار سیاسی و کسب مشروعیت دینی استفاده کرد، در

شرایطی که مذهب در به قدرت رسیدن تیمور در ماوراءالنهر نقش اساسی نداشت، به عنوان مثال او برای حمله به خوارزم یا نیشابور هیچ دستاویز مذهبی نداشت، او با استفاده از اوضاع اجتماعی آشفته ماوراءالنهر توانست خود را حامی مسلمانان، آن هم اهل تسنن معرفی کند.

مورد بعدی تحت عنوان حمله تیمور به مازندران و عوامل سقوط مرعشیان تألیف حسین جعفری می باشد، در این مقاله با استناد به منابع اصلی به صورت خیلی گذرا و مختصر و مفید به حکومت مرعشیان مازندران و حمله تیمور بدون هیچ گونه تحلیلی پرداخته شده و دوره دوم حکومت مرعشیان مورد بررسی قرار نگرفته و بدون نتیجه گیری عمیق به پایان رسیده است.

از کارهای دیگر می توان از مقاله ای تحت عنوان گذری بر حکومت های محلی سادات مرعشی مازندران نام برد که توسط شهرزاد ساسان پور به نگارش درآمد. در این مقاله از سیدظهیرالدین مرعشی مخصوصاً ویژگی های کتاب او تحت عنوان تاریخ تبرستان و رویان و مازندران صحبت های مفیدی به عمل آمده و در مورد حوزه حکومتی خاندان مرعشی و حاکمان محلی هم عصر آن ها (و حکومت مرعشیان به طور خلاصه) مطالبی ارائه شده است. در این مقاله نیز به دوره دوم حکومت مرعشی پرداخته نشده و هیچ تحلیلی ارائه نگردید.

۱-۴. سوالات

سؤال اصلی

- روابط سیاسی - اجتماعی و اقتصادی مرعشیان مازندران با تیموریان چگونه بوده است؟

سؤال فرعی

- ۱- عامل و انگیزه ایجاد روابط بین مرعشیان و تیموریان بر کدام مسائل استوار بود؟
- ۲- شیوه های برخورد فرمانروایان مرعشی با توده مردم چگونه بود؟
- ۳- مناسبات متعدد بین مرعشیان و تیموریان چه پیامدهایی به دنبال داشت؟
- ۴- روابط سادات مرعشی با مردم منطقه و اطراف چه نقشی در گسترش تشیع داشت؟
- ۵- علت نبردهای سادات مرعشی با تیموریان چه بود؟
- ۶- پیامد جنگ های خانوادگی سادات مرعشی برای کسب قدرت به کجا انجامید؟